

Борбата за и против литературата се води вътре в нея и около нея. Това може да я отслаби, може и да ѝ вдъхне сили. А може и още нещо – борбата да бъде превърната в тема на литературата. За изненада на мнозина това става и в лириката на Вапцаров. За изненада, защото един от пластове на тази лирика е всекидневен и просторечив и в него трудно може да се говори за разни високи материи от рода на що е литература и има ли тя почва у нас. Върху този пласт беше изграден масовият образ на Вапцаровата лирика, усърдно подкрепян и използван от предишната господстваща идеология от втората половина на XX в. Лирическият аз да се представя и като литературен творец? В 1979 г. един от умерените изразители на тази идеология пише за стихотворението „Ботев“: „Рядко явление – Вапцаров сам ни се представя в позата на поет“. В действителност нищо рядко няма в случая. Текстово доказуемо, преброимо този лирически аз се представя в „позата“ на поет с честота, изненадващо висока. Е, вярно, в някои изброявания поетът идва след работника от Тексас, хамалина от Алжир, но идва (в стихотворението „Двубой“). Вярно е, че „позата“ на поета нито е лека, нито е славна, нито прелива от плам и вдъхновение, но я има. Колко наши писатели са тематизирали така сгъстено литературата в творчеството си?

В лириката на Вапцаров с едни или други думи се говори за „простата човешка драма“ на хората „от фабрики и канцеларии“. В нея обаче има и друга драма, за която без ясна мяра за простота и сложност може да кажем, че не е от простите – дилемата да пиша или не. И тук раздвоение, съпротива, борба, както навсякъде във Вапцаровото творчество.

Започнахме със стихотворението „Не, сега не е за поезия“. И то, както и „Не пей ми се“, е типичен пример за тематизиране на натиска върху литературата отвън, само гдето това „отвън“ е: бушува война, жестока кръвопролитна война.

Замлъквам, защото бушува война – тоя жест говори много за нравствените и литературните нагласи на Вапцаровата лирика от периода на „Моторни песни“, а и за мисленето на XX век. Откак има литература войната е един от главните вдъхновители. И най-добрите образци на старогръцката и римската литература, в които се говори за труда на земеделеца, отстъпват по привлекателност на „Илиадата“. На тази традиция не измени и нашата литература, свидетел на шест български войни в седем десетилетия. Старането или престараването да се пише за тях бива забелязано и понякога отхвърляно, може и с насмешка. След края на Балканските войни Яворов се похвалва, че е извършил три подвига: